

30 ГОДИНИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКА ПОЕЗИЯ

Здравко Петров

Обикновено поетите не за щастие идват на този свят. Тяхната участ един философ сравни с жертвите на сиракузкия тиранин Фаларида. Тоя жесток владетел обичал да слага обречените на смърт в утробата на едно медно чудовище. След това заповядвал в устата на чудовището да сложат арфа, а под него огън. По тоя начин нечовешките мъки на жертвата са се превръщали в приятна музика за околните. Те нищо не подозирали какво става в медната утроба.

Всичко това е една тъжна алегория за съдбата на поетите, чинто дълбоки страдания често пъти не забелязваме. Малко или много ние, почитателите на поезията, неизбежно носим частица от студеното сърце на сиракузкия владетел. Защото невинаги си даваме сметка колко изхабена духовна енергия струва началото на един лиричен стих.

Някога Есенин каза, че поетът идва на тоя свят много да даде, а малко да вземе. Душата на поетите е щедра. Тя събира в себе си лунните лъчи и трепета на полята, красотата на жената и „кораловите капчици“ на героите. Според един прочут естет и творец поетът „бавно катастрофирва“, хванал се на „бясното хоро на вакханките“. Всеки поет малко или много е един миниа-тюрен Орфей, който има способността да раздвижва камъните, но нерядко бива жестоко разкъсван от вакханките.

Особено е печална участта на революционните поети. Малцина от тях умират на „меко ложе“. Техният живот се движи обикновено между печалната амплитуда — Пушкин и Мицкевич, Петьофи и Ботев. Особено българските поети носят знака на обречеността. Често пъти те са умирали безумно млади или от собствената си ръка, или от чужда ръка. Но най-често са бивали покосявани от вражеска ръка. Неслучайно някои наричат България „страна на разстреляните поети“. Цялата наша литературна история потвърждава подобен възглед. Като се започне от Ботев и се завърши с Вапцаров, един жесток фатум преследва българските поети, които не са се примирили с тиранията. Най-големият български поет постави началото на една печална традиция. Първите да си отиват най-рано. Открай време България е страна на насилствено убити поети. И тоя факт прави силно впечатление на чужденците.

Но и поетите, които не са умирали насилствено, носят в кръвта си саможертва. Те служат предано на своя народ. Превръщат своето творчество в камбана, която буди заспалите души. Вазов — патриархът на нашата литература, макар че не умря с ботевска смърт, носи нимба на безсмъртието. Защото той е летописец Нестор на българските възторзи и беди.

Без саможертвата на Ботев, патриаршеската осанка на Вазов, харамийските песни на Яворов, „кротките элегии“ на Дебелянов, страстния огън на Смирненски, пророчеството на Гео Милев, подвига на Вапцаров нашата нация не би била това, което е днес. Тия поети съставляват героичният прах на нашето минало. Те винаги ще красят мъченическото чело на България.

Преди да разгледаме по-подробно какво се случи в нашата лирика през тия последни три десетилетия, би било редно да кажем няколко думи за състоянието на нашата поезия в навечерието и по време на Втората световна война.

Латинската поговорка гласи, че когато оръжията дрънчат, музите мълчат. Но тая поговорка не се отнася до всички случаи.

Нашата поезия в навечерието на войната е изпълнена с нови процеси, бременна е с едно младо поколение — нервозно и остро впечатлително. В края на 30-те години по-възрастните поети преиздават своите стихосбирки. Без да са изписани като автори, те отдавна са прелистили главната страница на своето творческо развитие. Фурнаджиев отдавна не е оня поетичен лъв, който знаем от 20-те години, когато яростно се мятат в своите душевни колизини. Асен Разцветников няма какво да допълни към образа си от „Планински вечери“. Атанас Далчев е приключил поетическото си развитие. Или, както някога добре се изрази проф. Николай Райнов, „заспа върху поетическите си лаври“. Багряна е по-активна, даже продуктивна. Тя разширява хоризонтите на поезията, засилва „одисеевската“ тръпка в творчеството си. Събитието за 1940 г. е поемата на Н. Марангозов „На повратки в село“. Тя прозвучава свежо и самобитно. За нея излизат около 40 рецензии в печата, като се почне от рецензията на проф. М. Арнаудов и се свърши с тая на Н. Вапцаров. Внукът на „марангозовачията“ от турско време много майсторски взе българския стих и изтръгва от него неподозирани звукове.

В началото на 40-те години правят своите поетични дебюти В. Петров, Б. Райнов, В. Ханчев, Ал. Геров, Б. Божилов и др. Останалите членове от тая творческа компания се проявяват на страниците на ученическия и литературно-периодическия печат. Някои от видните представители на младата творческа генерация започват своето развитие от страниците на средношколското издание „Звън“, за да преминат с литературни прояви на страниците на „Златорог“. Валери Петров става известно име на страниците на сп. „Изкуство и критика“ (с ред. Г. Цанев). Там се подвизава с псевдонима Асен Раковски. Неговият псевдоним даже навлича гнева на едно легионерско издание, което е възмутено, че си е присвоил псевдоним на един известен български революционер. Богомил Райнов бива приет ласкаво от прогресивната литературна критика в лицето на Т. Павлов и К. Зидаров. Тодор Павлов даже излиза с много голяма статия за него, нещо, което не е толкова обичайно за млад автор. Б. Райнов се разглежда като надежда на нашата лирика, подчертава се неговата култура и остро усещане на атмосферата на града. Един фашистуващ млад критик на страниците на „Зора“ го нарича „есеист в поезията“. Ал. Геров също така е приет много добре от критиката. Ал. Вутимски става един от активните сътрудници на „Златорог“ в ония години и дава погрешна насока на поезията си. Той излиза от лоното на прогресивната поезия и попада в песимистични, мистично-съзерцателни настроения.

Гражданската и поетичната биография на не един творец от това време е оцветена от мрачния фон на Втората световна война. Това време е пренаситено от пожари, убийства, лични катастрофи, политическо капитуланство. Най-смелите преминават в дълбока нелегалност. Някои от тях загиват с оръжие в ръка. Имената на героите научаваме едва след Девети септември, когато получават публичност техните поетични творби. Само името на Христо

Кърпачев беше известно преди Девети септември, защото се свързва с партизанския химн. За поезията на Цв. Спасов пише обстойна критическа студия литературният критик Б. Делчев още в първите години на свободата в сп. „Изкуство“. За тая обаятелна революционна личност обаче се явяват повече спомени, отколкото конкретни естетически анализи. Цв. Спасов като поет не е докрай осъществен, но при него има хубави стихове, които ни звучат като пълноценно поетическо творчество. Заявки за бъдещо творчество ни дават и поети като Иван Нивянин, Атанас Манчев, Тончо Стаевски и др. Но те нямат обективната възможност да се отдадат на чисто литературна работа. Тях ги влече партийната и ремсовата дейност. Те загиват много млади. Фашизмът в своята варварска пресметливост лишава българската прогресивна поезия от значителни имена. Прелиствайки стиховете на тия неосъществени докрай дарования, ние се изпълваме с мъка и предчувствие за едно бъдещо развитие. Но уви! Тая жестока и безмилостна епоха покоси не само Вапцаров, но и цяла плеяда от поетически дарования.

Поколениято на 40-те години се осъществява на страниците на легалните литературни издания. Те са принудени техните поетични вълнения да преминават през игленото ухо на фашистката цензура. Особено В. Петров играе на криеница с цензурата. Иван Пейчев въобще не печата. Неговото име се появи в пресата едва след 9.IX.1944 г.

Слепият случай отнема и едно друга литературна надежда. Весела Василева, едно нежно, русокомо момиче, прилично на фея от приказките, става жертва на военен камион във Виена. Нейните стихове все още не са събрани.

Стиховете на тия поети са изпълнени с болка, спотаен протест, недоизказаност. Епохата живее в стиховете на поетите от това време.

* * *

Ликът на тая епоха е най-силно отразен в стихотворението на Вапцаров „История“. Само колко много е казано в тия два стегнати и непретенциозни куплета:

О, как сме чакали напрегнато
в задръстените кафенета!
И късно през нощта си легаме
с последните комюникета.

О, как се люшкахме в надеждите!...
А тегнеше небето ниско,
свистеше въздуха нажежен...
Не мога повече! Не искам!...

Тия строфи отразяват тая жестока епоха, изпълнена с късни кръчми и пискливи саксофони, с тревожни комюникета и лаконични известия за разстрели по военните стрелбища. Тогава над България пада злокобният знак на хитлеристката сфастика. Всичко будно, честно, бива подложено на ударите на една освирепяла власт, която дава 50 000 лв. награда за всяка отрязана човешка глава.

И в стиховете на младите поети на 40-те години също присъствува ликът на това време със своите надежди и перспективи, със своите люшкания и безнадеждности. Конфликта си те предават по-завоалирано, по-тънко, твърде своеобразно с ненормалната обстановка в литературата (която само поощрява казионните цветя), с цензурните условия. Тая епоха в техните стихове е предадена със силен автобиографичен уклон. Тя съвсем определено присъствува в поемите на В. Петров, в автобиографичните „изповеди“ на Б. Райнов —

неравни и шокиращи, в „дните“ и „вечерите“ на прозата на П. Вожинев, даже се долавя в мекотата на „Синият залез“, макар че вече в една тясна хайлайфна обстановка. Тя присъства в безнадеждното очертаване на големия град, европеизиран и порочен в стиховете на Вутимски. Колкото и да е на страни от тънжежа на тая съдбоносна епоха, тя се стоварва и върху Александър Вутимски. И той я поема по свой начин и с подчертано индивидуалистично тълкуване. По време на войната Вутимски е разбрал колко струва буржоазна Европа, която сервира на света Мюнхен, безгрижието на Даладие и Пол Рейно, антисъветизма на генерал Вайганд, компромисната политика на оная черна врана на европейската буржоазна дипломация със Чембърлейн. Всичко това не е могло да не остави болезнен отпечатък върху юношеското съзнание на Ал. Вутимски. Той вижда някакво историческо възмездие над империалистическа Европа, макар и осъществено от „един водач, тъй грозен, фанатичен“. Сега тя се разплаща за своите търговски и духовни престъпления:

И ето, ти изплашаш греховете си,
забравила, че има справедливост,
разглежена, изтънчена и алчна.
Ти смучеше злато от континентите.
Дбираше фурми и диаманти,
какао, плодове, желязо, въглища,
подхвърляйки едно мизерно су
в очите на товарния добитък,
на твоите работници, Европа.

Поетът гледа с удоволствие разрухата, която предвещава края на новия Вавилон. И той изпитва тънка наслада от драмата на разрушението, макар да съзнава, че под бомбите загиват и черноработниците, тия, които са изграждали материалните основи на капиталистическата цивилизация. Сега той я вижда разкъсвана и уплашена:

Сега се криеш жалка и уплашена
във тъмните подземия на Лондон.
Не се прозяваш скучно зад ветрилото
не слушаш джаз и вече не танцуваш.

И всъщност е външната картина на разрушението, страшното, но обективно „Ти“, важното в случая е и субективното „Аз“, как през него се филтрира европейската драма. Вутимски направо изповядва своята гибел, породена от болестите на прогнилата цивилизация, от нейния мъртвешки татси, от нейните дълги, съдбоносни залези:

Но мене ти уби, Европа-вещице.
над твоите котли с кръв и злато
аз дишам алкохолни изпарения.
Танцувах, пиех, пишех стихове
и ето ме сега по-стар от тебе
и като тебе застрашен от гибел.

В тия два реда се крие личната драма на Вутимски, той носи същите тия болести, от които е болна Европа.

* * *

Девети септември внесе исторически и социален преврат в нашия обществен живот.

Тогава се появяват издателства със специфичните заглавия на епохата: „Партиздат“, „Нариздат“. В първите месеци на свободата се появява романът на А. Гуляшки „Новолуние“. Появява се нов литературен вестник, който става орган на българските писатели. Първият му брой се открива с програмната статия на Н. Райнов „За нашата книжнина“. Тя изобилствува с категорични оценки и очертава новите линии на нашата напредничава литература, която трябва да твори при изменена вече историческа обстановка. Започва бърза детронация на минали литературни величия. От страниците на в. „Работническо дело“ литературният критик Д. Б. Митов атакува „йорданбадевщината“, като „нарицателно на всичко отрицателно“ в нашия културен живот. В този период се подлага на критика естетическата линия на сп. „Златоторг“.

Появяват се новогодишни литературни баланси, които лансирват нови имена в литературата ни. Започва да се твори една литература, която открито възпява народната победа, любовта към Червената армия и Съветския съюз, зове към окончателното сразяване на немския фашизъм, възпява жертвите на миналото. Този период в нашата литература си има своята неповторима багра. По вестниците, позивите, прокламациите се появяват нови имена. В този исторически дни най-опиянени са поетите. Те пишат стихове, които изразяват възторга от извоюваната свобода, адмирират слезлите от Балкана народни партизани. В този дни по думите на публициста Ст. Продев „всички бяхме поети“. Навсякъде се говореше за демокрация, пишеше се за демократизирането на образованието, за даване права на жените. Думата „фашизъм“ често се споменава, на тази тема даже се изнася доклад в социалистическото дружество. Ненавистта на народа към фашизма е безгранична, той се осъжда на теория и практика. Пишат се статии срещу литературния фашизъм и буржоазния естетизъм. По цялата страна се провеждат траурни митинги. Младешта носи костите на убитите си млади другари. Тогаво страшно се ораторствуваше, митингите бяха безкрайни, траурните процесии незабравими. Мрачните фигури на миналото си отиваха една след друга. Те бяха сразени от „безумно сините“ утра на Септември 1944 г., от стиховете, от пистолетите на ремсистите, от съдилищата на Народния съд. Много слоеве на обществото бяха разбъркани. Особено „низините“ бяха излезли на простор, както в известната графична творба на Ал. Жендов Гаврош се покачва на желязната ограда и наблюдава новото шествие в живота. Идва времето на нови социални сили, които ще проведат чистката на Народния съд, ще организират народната ни армия на борба срещу фашизма в полетата на Унгария и чукарите на Македония, ще провалят прословутото IV постановление на тогавашното Министерство на войната начело с Д. Велчев, което правеше отчаяни опити да спаси от народно възмездие окървавените оръдия на хитлеризма в България сред войската. Партията се надигаше в борба срещу надигащата се опозиция. К. Георгиев, който стоеше начело на отечественофронтовското правителство, запази равновесие и спаси единството на ОФ даже когато от него излязоха някои министри-опозиционери.

Даже в този години, изпълнени със събития и конфликти от вътрешен и международен характер, в литературата ни се появиха творби, които бележеха нейния нов, социалистически характер.

* * *

Преди да характеризираме българската поезия през изтеклите три десетилетия, трябва да преповторим някои най-известни неща за тази поезия. С риск да станем банални трябва да кажем, че ние сме нация, която има

открити тежнения към поезията. Поезията винаги е играла роля в обществения ни живот, който нерядко е бил изпълван с борби и трагични конфликти. Историческото битие на българина никога не е било весело. И ако някога е било весело, то винаги това веселие е било болезнено, смесица между веселие и смърт. Някакъв „пир в чумаво време“ е съпътствувал нашата революционна поезия. Тя винаги е била водещата линия на нашата национална лирика. Ние като испанците нямаме специален вкус към смъртта, но смъртта витае в немалко български стихове. По-точно там се преплитат животът и смъртта, любовта и смъртта, родината и смъртта. Нашият народ открай време обича непрекипялото вино на поезията, поезията му спомня „черните сватбари“ и „кървавите сватби“ от 1876 г. и 1923 г. Българската поезия в миналото и сега винаги е вървяла по пресните следи на общественото ни развитие. И особено по тия дири, които са кървави и съдбовни. В годините на антифашистката борба поезията ни имаше голям граждански, социален и естетически престиж, тя беше „подполна муза“ на всички угнетени и онеправдани в условията на буржоазното общество. За авторитета на българската поезия работиха няколко поколения поети, които умираха млади, някои от които лично „катастрофираха“, станаха жертва на борбата.

Зората на нашата най-нова литература познава най-вече като ярка изява поезията. Тя е свързана с името на великия Ботев, който е родоначалникът на „ботевското начало“ в нея, което до ден днешен не умира. То минава през такива горди върхове на нашата поезия като Яворов, Смирненски и Вапцаров. Ние отскоро опознахме разцвета на романа и драмата в нашата словесност. Обикновено тия два жанра са симптом на едно улегнало художествено развитие. Появата на „Подигото“ е дело на един изключителен синкретичен талант, който едва ли някога ще се повтори в нашата литература. Обикновено романът като жанр е белег вече на едно оформено общество. Неслучайно го разглеждат като „епопея на буржоазния живот“, като типичен жанр в XIX в., макар историята да познава разни етапи на романа през вековете, като се почне от древността и се стигне до наши дни. И все пак в сравнение с романа нашата лирика е отишла много напред, завоювала си е репутация на изкуство, което най-непосредствено изразява възжеланията и борбите на народните маси. И действително целият исторически развой на народа ни потвърждава тая органическа връзка между народ и поезия. При романа имаме патос на изображение, дистанция на време, при лириката имаме непосредствен израз на всичко, което се извършва в момента. Неслучайно поетите ги наричат „господари на минутата“. И наистина те са такива. Те са най-чувствителните летописци на времето си. По техните стихове можеш да възстановиш емоционалната карта на епохата. Стиховете им се превръщат в знаме, делото им живее в паметта на народа. Няма нужда да споменаваме кои са тия поети, те са най-добрите, които очертават революционната традиция в нашата поезия.

Българската поезия в миналото и сега винаги е била пропита с обществен патос. Поетите винаги са се стремили тяхното творчество да бъде „пътване към неизвестността“, ако искаме да си послужим с известната формула на Маяковски.

След 9 септември 1944 г. революционната линия на нашата поезия не пресекна, напротив, извиси се; тя продължава и до днес под една или друга форма. През изтеклите 30 години нашата поезия извървя голям и сложен път. Понякога за едно кратко време обаче, наситено с историческо творчество, могат да се родят творци, което не може да ни предложи едно еволюционно, филистерско петдесетилетие. Изминатите години след революционната дата 9. IX. 1944 г. са богати на историческо съдържание. Те разместиха не само основно нашите обществени пластове, но и светоусещането на поетите.

Тия 30 години, изпълнени с бурно обществено развитие, дадоха нови теми на българската литература. Ето какво пише акад. П. Зарев за първите дни на свободата и задачите на нашата социалистическа литература: „... Появиха се нови стихосбирки с богато разнообразие на теми, а някои от нашите поети преиздадоха и старите си стихове. В много отношения тая поезия се явява дневник на нашето време: борбите в Испания, прелетяването на полюса, безработицата, страданията и борбите на трудовия народ у нас, началото на войната през 1939 г., неспокойните нощи от въздушните тревоги, борбите из планините на славните народни партизани, спомена за старите хайдути в Балкана, победите на Червената армия при Сталинград и Дон; стихотворения за въстанието на 9 септември, за победите на фронта на Отечествената война, за увеличаване производството в тила, стихотворения за Първи май. Не може да се отрече богатството и разнообразието на тази поезия. В нея са включени много нови мотиви — и лични, и обществени. Тя се обогати и откъм форма, използвайки достиженията на нашата поезия до днес, но особено се обогати откъм съдържание. С нов език заговориха нашите поети, отърсили се в значителна степен от мрака на миналото, от индивидуалистичната затвореност, от саможивието.“

Девети септември завари българската поезия на бойна нога. И за това бяха спомогнали много поети, някои от които не бяха вече в редиците на живите. Те бяха спомогнали принципите на революционната поезия да възтържествуват. Принципът на партийността ярко искреше в строфите на Смирненски. Революционната перспектива намери неповторимо извисяване в „лебедовата песен“ на поета Гео Милев. С непоклатима вяра в комунизма са пропиту стиховете на Христо Радевски. Вапцаров направи революционната поезия много земна, миришеца не само на българска земя, но я постави под интернационално небе, с еднаква страст възпя и погиналите герои в Испанската гражданска война, и бъдещите заводи.

Поколението на 40-те години беше чуждо на патетичната поезия. То потърси за учител във формално отношение Ат. Далчев, който беше най-яръкият представител на „предметния реализъм“ на наша почва, умееше да даде душа на вещественото. В неговите стихове заживяваха балконите, саксите, гардеробите, огледалата. Поетите на 40-те години в известен смисъл останаха обаче чужди на търсенията на един Н. Й. Вапцаров, който откри нова страница в нашата революционна поезия. Той беше съвременник на мнозина и затова остана неоткрит. В годините, през които живя, той не можа да се радва на ласкава критическа оценка, която да посочи новите координати, които е внесъл не само в нашата, но и в европейската поезия. Вапцаров също беше носител на своеобразен „предметен реализъм“. Неговите стихове дишат от конкретна сетивност, поезията му е изпълнена с нови мириси и усещания. Той е твърде различен и от революционните поети на 20-те и 30-те години, които живееха с героичния патетизъм на революционните борби, не бяха отхвърлили от себе си революционното красноречие. Вапцаров беше в своята поетична лексика пределно лаконичен и непретенциозен. Той беше открил секретите на ласкавата интимна интонация на общуване в поезията. Но обикновено поетите-новатори представяват някаква самотна кула, която открива поглед не толкова за настоящето, колкото за бъдещето. Вапцаров носи в себе си зародиша на една бъдеща поезия, която ще оплоди нашата поезия с нови изобразителни средства. По неговите стъпки тръгнаха някои млади поети. Той е един от вечно пламтящите върхове на нашата национална поезия. Като Ботев, Яворов, Смирненски той разкри големите възможности на българския стих. В неговите стихове по нов начин заживя борбата, „без коралови капчици димяща кръв“, без предварителни жестове и романтични декларации.

С революционната промяна дойдоха нови социални акценти в лириката ни, теми и похвати, почерци, художествени подстъпи и стилове. Новата ера прогони скуката и мерзавостта на царство България и нейното казионно изкуство. Внесе огромно революционно въодушевление сред поетите. За нашата литература това е едно време, изпълнено с обществен динамизъм, историческо възмездие, залеза на една експлоататорска класа, трескава преоценка на всички ценности. Нашата поезия търсеше вече пътища, които да ѝ дадат нова социална перспектива, да я освободят от словесния реквизит на старата образност, да я направят съзвучна с новите форми на живота. Но тия нови кълнове на поетично виждане не дойдоха изведнъж. Новите теми не се откриха веднага. Все още поетите живеяха в първите години след революционната промяна с патетичните героини на миналото („Въздух не достигаше“ на Хр. Радевски, „Огъня“ на М. Исаев, „Орлицата“ на В. Марковски, „Партизански песни“ на В. Андреев, „Партизански дневник“ на Д. Овадия и др.).

За изкуството на поезията изминалите 30 години не са много време. Тия наши 30 години, богати на революционно съдържание и форми, дадоха благоприятно отражение на развитието на нашата поезия. Девети септември помогна на поетите не само с новите си теми, социални импулси, но успя да скъса разстоянието между творческо „аз“ и народа. Той обърна нашата поезия с лице към живота на масите. Не остана помен от индивидуалистичните самолюбования на миналото. Без изключение всички наши поети заживяха с проблемите на новата действителност. Даже поети, които създаваха впечатление, че са се изписали отдавна, се събудиха за нов творчески живот. Това стана на 9. IX. 1944 и след април 1956 г. Заговори се „за второ раждане“ на талантите. Една поетеса, ползуваща се в миналото с репутацията на „луначка“, написа поема за народната героиня „Вела Пеева“. Багряна написа прочувствено стихотворение за своя син, който отива на фронта да се бие срещу фашизма. Всичко това действуваше подмладяващо на нашето социалистическо изкуство.

Но, разбира се, в тоя порив към новото имаше и грешки. Просто някои автори не усетиха как смениха искрената патетика с декларации, идейността със схематизъм, живото лице с маската. Също така някои поети от поколението на 40-те години още служеха на една поетика, която влизаше в дисхармония с повелите на новия живот. Но и критиката по отношение на тях беше нетърпелива, не прояви нужния литературен такт, изваждайки ги от лоното на едно старо виждане, трябваше да щади тяхното поетично своеобразие, творческата им индивидуалност. В тия години твърде незаслужено бяха подложени на огън поети като В. Петров, Б. Райнов, Ал. Геров, Ат. Далчев, детските стихове на Ас. Разцветников, а Вутимски беше въобще премълчаван или по-точно не за хубаво се споменаваха неговото име.

В тоя период поезията ни успя да овладее гражданската тема. Поетите се научиха да откликват на ярките прояви на действителността. Непосредственият контакт с новата социалистическа действителност спомогна да се изгони от нашата поезия дребнотемиято, книжността, епигонството.

Нашата поезия след първите години на свободата беше силна, защото беше вярна на промените на живота. Тя откликваше на всички по-важни събития в нашия обществено-политически живот. Тя беше мъжествена летопис на всички героични подвизи на нашия народ в периода на борбата срещу фашизма и мирното социалистическо строителство. Издадоха се нови стихосбирки, а също така се преиздадоха стари стихосбирки.

В първите няколко години на следсептемврийската ни литература се забелязва оживление в областта на лириката ни. Излизащите стихосбирки, стари и нови, преиздавани и за пръв път издавани, носят белега на искреността

и автентичните преживявания. Жалонни стихосбирки в тоя период са: „Огъня“ на М. Исаев, „Въздуха не достигаше“ на Хр. Радевски, „Партизански песни“ на В. Андреев. В „Огъня“ на М. Исаев има мъжествени стихове, посветени на душевното състояние на концлагеристите, на бойците на Българската народна армия по време на Отечествена война. Тук стихът е съдържателен и боек, обогатен със своеобразен лиризм и романтика.

Много добре беше посрещната от критиката стихосбирката на Хр. Радевски „Въздух не достигаше“. В нея диша едно жестоко военно време, изпълнено с борба и мъчително очакване на победата. Новите години направиха известни някои поети, които поради нелегалните условия на борба нямаша популярност. В. Андреев, Д. Овадия, Д. Жотев дадоха лирична летопис на партизанските борби. В техните стихове и балади присъствува едно сурово време със своите жестокости и борби, но изпълнено с високи нравствени критерии.

Първите години на 50-те години са период на известна стагнация в поезията, но даже и в тия условия излязоха интересни книги като „Стихове в паласките“ на В. Ханчев. Там той рисува правдив образ на Отечествена война.

В първите години поезията ни беше изпълнена с героична патетика. Тогава имаше крупни обществени събития, които налагаха един мажорен тон. Въоръженото народно въстание на Девети септември, Отечествена война, героичната борба на съветските народи срещу фашизма, партизанската епопея, гражданската война в Гърция привличаха погледа на поетите. Но същевременно се появиха опасни признаци на тематизъм. Поетите започнаха да губят индивидуалните си лица. Въобще епохата беше си сложила сив шинел. Дойде това отрицателно явление „култ на личността“, което направи най-големи поражения в критиката и поезията, прозата остана по настрани от тоя негативен процес. По-възрастното поколение попадна в плен на схематизма, декларативността, публицистичната сухота, гибелния тематизъм. Репутацията на поезията и по-специално на лириката беше поддържана от младите поети. Особено т. нар. „бригадирски поети“ внесоха свежа струя в лириката, обогатиха поезията ни откъм интимни мотиви.

В условията на разгърнато социалистическо строителство в нашата страна се появи едно ново поколение поети, свързани с бригадирското движение. Стиховете на тези поети прозвучаха свежо, носеха оригинална образност, нови изобразителни средства. Те органично, талантливо възпяваха трудовите подвизи на бригадирската младеж. Те казаха някаква нова дума в нашата лирика, твърде различна от думите на вчерашния ден. В стиховете им присъществуваше романтиката на ханнбоазките вечери, отблясъкът на лагерните огньове, суровата мъжественост на строителната романтика. Те се домогваха до едва зараждащите се черти на новия човек на нашето общество. Поети като Ив. Радоев, Кл. Цачев, Ст. Пенчева, В. Раковски, Н. Вълчев, Д. Жотев, П. Матев, У. Керим, Н. Соколов, П. Цонев, Вл. Голев и др. откриваха някакъв нов свят на емоции и трудов героизъм. Техните стихове бяха обгърнати с нова романтика, твърде различна от романтиката на ремсовата младеж, която беше принудена да се бори в условията на нелегалната борба. Днес ние имаме възможност да разглеждаме бригадирската поезия през очите на историята, на изтеклото време. Тая поезия остави една топла, незабравима страница в развитието на нашата лирика след 9. IX. 1944 г.

Белите скели на едва започващото социалистическото строителство привличат много рано суровия, неспокоен, леко „грубоват“ талант на П. Пенев. При него лирическият герой е вече работникът от строежа, от скелите на новите ни заводи. Той живее със самочувствието на победителя трудов класа. Потомственият пролетарий при Смирненски и Вапцаров тук търпи нови модификации. П. Пенев пълноценно възпя социалистическото строителство

в нашата страна като драматичен процес, той надникна в трудовото ежедневие на работника, в неговия непретенциозен труд и героика. Обаче конфликтният, драматичен глас на П. Пенев бърже замлъкна, той се заплете в душевните си колизии. Но даже в период на трудности в сферата на поезията се появяваха талантливи стихове (вече споменахме „Стихове в паласките“ на В. Ханчев). В навечерието на големите обществено-психологически промени на XX конгрес на КПСС и Априлския пленум на БКП се забелязва оживление в областта на поезията. Това става ясно с появата на „Моите песни“ на Г. Джагаров, където бе драматично пресъздадена антифашистката борба, новите стихове на П. Матев, Д. Методиев все още гореше с миналото — „Димитровско племе“ е препълнено с ремсов жар.

* * *

Специално за нашата лирика Априлският пленум на ЦК на БКП бе един важен, повратен момент. Той върна много автентични гласове на нашата поезия. Пролетното размразяване на поезията ни реставрира някои забравени, незаслужено пренебрегвани принципи на лиричното творчество. В резултат на „откриването на личността“ поезията ни стана по-правдива, стилистично богата, човешки топла. От естетическата атмосфера, която се създаде в резултат на Априлския пленум, се възползуваха поети от различни поколения. Обновяващият дух на това време, изпълнено с обществени, страстно партийни търсения, подмлади немалко таланти. Изведнъж на фона на нашата поезия се очерта едрият силует на Н. Фурнаджиев. Той написа съкровени стихове в „По пътищата ти вървах“ за нашата социалистическа родина. В тях, разбира се, нямаше нищо от предишното бясовство и дионисиевските дитирамби, но това бяха сами по себе си дълбоко лирични, изповедни стихове. След това „второ раждане“ на Н. Фурнаджиев и други поети от неговото поколение заживяха пълнокръвно с новия пулс на живота, активно се включиха в емоционалния живот на нашето социалистическо изкуство. Багряна, Дора Габе, Димитър Пантелеев, Иван Хаджихристов, Иван Мирчев и др. ни подариха нови, талантливи стихове. Непомръкналата гордост на нашата поезия — Багряна — подари на българското словесно изкуство много нови стихове, пропити с топли лирически багри. В тия години и един Ат. Далчев написа хубави, интересни стихове, изпълнени с ново обществено съдържание и настроения. Особено са хубави ония творби, които докосват проблема родина. Обновителният дух на априлската партийна линия навлезе в творчеството на по-старото поколение поети, като Л. Стоянов, Ламар, Хр. Радевски, М. Исаев, А. Тодоров, Ат. Смирнов, М. Грубешлиева, Кр. Пенев, Ив. Бурин, Н. Стайков. Към гражданската ни лирика се върна един патетичен поет като В. Марковски. Поетите от средното поколение също така се събуди за нов емоционален живот: Ал. Геров, Д. Методиев, Бл. Димитрова, Вл. Голев, Г. Джагаров, Б. Райнов, П. Матев, Н. Стефанова, В. Петров, Ив. Пейчев, Р. Ралин, И. Давидков, Н. Зидаров, Ст. Пенчева, Л. Стефанова, Ив. Милчев и др.

Г. Джагаров много пламенно и патетично изрази възторга си от априлския дух на Българската комунистическа партия. Той написа хубави стихове за пролетното размразяване на нашия живот. Паметни са неговите стихотворения, като „Птици, птици...“, които излязоха в априлската книжка на сп. „Пламък“ (1956). Те бяха израз на непосредствените му чувства. П. Матев написа интересни стихове в тоя период, в които имаше размисъл и болка. Стиховете му се отличаваха с психологизъм и нараснали пластични качества.

Той е от поетите, който остана до ден днешен верен на лириката ни, обогати я с нови интимни измерения.

Д. Методиев също така ни даде нови, ярки страници на гражданска поезия след „Димитровско племе“. Някои негови стихове, като „Ален мак“, бяха знамение за времето си, предвестници за едно лирично, пълнокръвно изобразяване на новата ни действителност. Постепенно суховеят и публицистичността бяха прогонени от поезията, посветена на гражданска тема. Поетите вече бяха отърсили в себе си догмите на миналото, лесните рецепти за творчество и мъчително дълбаеха в собственото си творческо „аз“. Въпреки че след 1956 г. настъпи едно сложно в обществено и естетическо отношение десетилетие, поети като П. Матев, Д. Методиев, Д. Жотев, Г. Джагаров, Вл. Голев, Л. Стефанова ни оставиха стихове, които са пример на гражданско вдъхновение. Поколението се отличаваше със своята монолитна психика и идейно горене. Поетите на това поколение бяха „монисти“ в живота и изкуството. Някои от тях, преминавали през по-сурови условия на борба в миналото, съумяха да останат на повърхността на една нова гражданска вълна в лириката ни. Те не напуснаха аванпостовите на съвременната ни поезия.

След април 1956 г. се появи едно качествено ново поколение лирици по психология и индивидуално устройство. Поети като Вл. Башев, Л. Левчев, П. Стефанов, П. Караангов, Д. Дамянов, Сл. Хр. Караславов, Н. Инджов, А. Германов, О. Орлинов, Н. Николов, Ив. Динков, Ст. Цанев, Л. Даскалова, Хр. Черняев, М. Недялков, П. Алипиев, Ан. Стоянов, Хр. Фотев, К. Павлов, Е. Евтимов, Л. Исаева, Ив. Тренев, М. Шопкин, Н. Кехлибарева, Здр. Кисъов, В. Петкова търсят нови пътища в поезията, всеки малко или много взе свой периметър в поезията ни. Някои от тях пишат твърде отличително, можеш да ги познаеш по една или две строфи. Свой свят си има и П. Алипиев, и Хр. Фотев. Светът на П. Алипиев е далеч от грубостите и безпардонността на века, психологически камерен, пропит с любов към природата и изкуството. Хр. Фотев само по възгласа „Върнете ми Италия!“ можеш да разбереш неумиращия романтик в него. По мекотата на пейзажа можеш да разбереш П. Караангов, който извървя много положителен път от „Инструкторът на ОК“ до днешната си поезия. Стихотворения като „Кръвта остава“ може да напише само поет, който искрено обича своя народ. П. Караангов е характерен с влечение към небурната, метежна красота, а към тихия, юнния пейзаж. Той като поет колоритно изживява света. Един Ив. Динков е мъчително съсредоточен в себе си. В него има нещо от плющенето на фурнаджиевската лирика. Той съчетава лиричната експресия с епичния дух. Лириката на А. Германов е изпълнена с моралистичен патос в най-добрия смисъл на думата.

Сега, като се връщаме към поетите, появили се след 1956 г., виждаме как донесоха нещо ново в нашата поезия като усещане, нагласа, измерения на поетическо мислене.

Поетите, които дойдоха след 1956 г., са твърде различни от поколението на Г. Джагаров. Те са по-различни и в сравнение с П. Пенев. Тия поети внесоха нова чувствителност в нашата лирика. В известен смисъл измениха езика на поезията. Това се отнася особено до поети от рода на Л. Левчев, който ярко се очертава със своята стилистика. Л. Левчев има вече усложнена психика, обременен е от асоциативно мислене, поезията му е изпълнена с по-необичайни метафори и сравнения. Лириката му е изпълнена с романтични детайли, своеобразно „остроумие“ и находчивост. Тия, които са свикнали с класическата моцартовска напевност, ще се раздразнят от своеобразната музика на Левчевия стих, от нестройността на импресивните му изживявания. Тия, които предпочитат поетите на „сребърното столетие“, не могат да приемат поета, който се учи от Уитман, Маяковски, Елиот.

Поети като Вл. Башев, П. Караангов, К. Павлов, Ст. Цанев, Л. Левчев, Сл. Хр. Караславов, А. Германов, Н. Инджов, Ев. Евтимов донесоха със себе си нещо ново като усещане и самочувствие за света. Стихотворението „Размисъл“ на Вл. Башев е твърде характерно за умонастроенията на едно поколение, което не иска „нито славата, нито участи на големите генини“. Това поколение намира тона на новия живот. То не се стреми към гръмогласна поезия. То не експлоатира големите думи, поетите искат да уловят богатството на човешките преживявания, оцветовката на индивидуалните страсти. Тия поети не носят в себе си „антикултовски комплекси“, както поколението на Д. Жотев, Г. Джагаров, П. Матев. Те възпяват живота такъв, какъвто е. Те са чужди на всякакви поетични химери. Някои от тия поети обаче не са чужди на едно по-болезнено, моралистично, сатирично възприемане на света като К. Павлов. Той е едно свифтовско явление на наша почва, един болезнен търсач на истината, макар че е минал през изкушенията на скептицизма и безсърдечната сатира, житейските нелепици и абсурдите.

Нашата поезия поради една неумираща традиция си остава обществено значима и съдържателна. Тя е чужда на бездушния естетизъм и херметизма. Поетите в своята цялост търсят все по-нови изразни средства, които да обхванат и адекватно отразят промените на живота, измененията в психологията на съвременника. Младите поети бягат от рутината и шаблона. Те вече свободно кореспондират и с образци на европейската поезия, учат се от най-доброто на съветската поезия.

Поезията ни е изпълнена с изненади. Не само младите поети ни изненадват със свежи стихосбирки. Стихосбирките на В. Петкова бърже се свършват. Но прави впечатление, че и стихосбирките на Дора Габе изчезват със светкавична бързина от витрините на книжарниците. Нейните книги „Поча-кай слънце“ и „Сгъстена тишина“ могат да се намерят само антикварно. Всичко това показва, че слънцето на нашата поезия не угасва и няма да угасне.